

Kristianstads stad
utdrag ur
Historisk, Oeconomisk och Geographisk
Beskrifning
öfver
CHRISTIANSTADS
LÄN
uti
hertigdömet Skåne
framgifven
af
Joh. Lor. Gillberg
Commissions Landtmätare
Tryckt i Lund
1767
Hos Hof Cam. Och Direct. C.G. Berling

FÖRRA DELEN
CHRISTIANSTAD
LÄHNS

**Beskrifning till Härad, Städer,
Sochnar, Gods, Byar och Gårdar.**

WILLANS HÄRAD

Detta härad förmenes hafwa fådt sitt namn af en Namnkunnig Smed, Welint benämd, som ock kallas Verland eller Willand, samt omtales uti Wilkina Sagan: Det hålles före, att dess Son Widrik Villandson, som här i orten bodt och aflidigt, fådt detta landet till skiänks af Konung Sigvard och dät efter sin faders namn Willands Härad kallat, wilcket och är enligt med Herm. Chytraei berättelse härom. Häradet är till hälften slättbygd emot Söder, och till andra hälften Skogsbygd emot norr. Blanning af fruktbara slätter, många och fiskrika Insiöar, samt härliga Löfskogar gör orten mycket behagelig, och framviser de aldra täckaste situationer; Inwånarnes Producter bestå således uti Spannemål, Skog, Vitualie waror, Humle, Fisk och Kreaturs försäljande till sine behof och öfriga nödtorfter.

CHRISTIANSTADS STAD.

Sedan fordna Staden Wä [Vä], uti Giärds härad belägen, i kriget Swerige och Dannemarck emellan år 1612 af Konung Gustaf Adolph blifwit, så är då warande öhn, Allö; i anseende till dess fördelacktiga belägenhet wid Helge-Å, af Danska Konungen Christian IV, worden utsedd till Stads- och Gräntse fästnings anläggande, som högstberörde Konungs förärndande och foundation af d 22. Maji 1614, wisar, gifwit på Hammars slätt, nu mera Berustat Säteri, gent häremot liggande.

Året förut, eller 1613, blefwo af Konungen ärfarne Männ utsädde och hitsände, att utstaka så wäl Fästningen som tomterne, de där skulle bebyggas, så ock uttogs wid samma tillfälle Jord uti Näs[Näsby] och Nosaby Byar, wilcka äfwen under kriget uppbrände och förstörde blifwit, i wederlag för den egendom Borgerskapet förut innehade wid Staden Wä,

Att Konungen sedermera warit angelägen om denne ortens skondesamma bebyggande, utmärkes noggsamt af löftet uti Fundationsbrefwet om Borgerliga friheter och Privilegier, lika med andra kiöstäder, så snart Allö blefwe något bebygd : Till den ändan har Fundator År 1615. den 5. Junii genom Bref, daterat Kiöpenhamns-Slätt, en allenast befalt, att alla de Borgare och Inwånare i fordna Staden Wä, som wille drifwa sin Borgeliga näring och handel, skulle wara förpliktade att aldrasist inflytta till den nya Staden, wilcken år 1617 fådt namn af Christianstad, til den 31 påföljande Augusti ; men att ingen Rättegång eller allmen marcknad måtte hållas i Wä ifrån förstnemde dag, så att första Tinget hölts i Christianstad den 23. Oktober 1615, utan ock den 14 Junii 1632 gienom öppet Bref ifrån Kiöpenhamns-Slätt förbudit, att ingen handel eller allmen handtwercks - näring finge drifwas i Åhus eller Wä, och att den förra, såsom Stadens Lastage - Plats, 2 och en åttondels mil härifrån belägen, skulle lyda under Christianstads Stads Jurisdiction, undantagande de, som icke hafwa sin näring af siön eller handelen, med wad därtill hörde, wilcket ännu i ackttages.

Att Staden 1622, warit någorlunda bebygd, utmärcker Konung Christian den IV:s samma år den 15. Martii gifne Privilegier och Stapelstads frihet, och att detta Fästets fullbordande synes

hafwa legat Fundator mycket om hiertat, intages af Dess Bref, daterat Kiöpenhamns-Slått den 20. Februarii 1624, warutinnan befalles, huru Wägarne till den nya Staden och Fästningen Christianstad skulle af allmogen i stånd sättas, men i synnerhet wissa Häraders anslående, till att förfärdiga, samt sedermera årligen underhålla Långebro, 734 alnar lång och 12 och trefierdedels alnar bred, som är lagd öfwer Helge - Å.

Stadens Wapn eller Sigill är ett C med 4 inuti, som hålles av 2:ne Guhla Leyon i Blått fäldt under Kungelig Crona, sådant som det å Tittulbladet utwises : men Lähnets Wapn är ett Grips - Huvud med Röd hals och öron ; åfwan på Hufwudet en förgylt krona i Hwitt fäldt med därutur gående Hwita och Röda Struts - Fiädrar, och år 1660 den 1. November har Staden gienom Kongelig Resolution fådt sin Session på Riksdagar näst efter Landscrona under N:o 17.

Situationen Här omkring är angenäm, af skog, watn, Åker och Äng samt många Sätessgårdar Denne Stapel - och Landshöfdinge Residence Stad, som ligger belägen från Stockholm 53 en fierdedels mil, är ganska Regulairt indelt, har 2:ne merendels fyrkantiga Tårg, en wacker Grundmurad Stadspört wid norre sidan, war uti äro åtskillige Rum, såsom Corps de Garde och arrester, samt innesluter 245 nummererade Hus och Tompter, heraf 16 äro Grundmurade men de öfrige af Korswärcke och muhr, snygge, samt merendels 2 Wåningar höge.

Fästningen blev 1613, först utstakad och anlagd, som förr **omrört** finnes, och af Konung Christian den IV:s historias förste Del Pag. 392. inhämtes, så att den 1617 till Grafwar och Wallar nådt sin fullbordan : men med fullkomligare wisshet kan man säga att denne Fästning warit färdig 1641, som utom annat, åfwen kan påtagas af Konung Christian den IV:s Bref, Daterat Kiöpenhamns Slått den 24 October samma år, hwarutinnan gifwes tillstånd till Wäder qwarnas uppsättande, en i Warje Bastion, om så åstundas skulle.

År 1676 den 15 augusti har denne Fästning blifwit gienom Storm intagen af Danska Konungen Christian den V, sedan förut i Julii Månad, Större delen af Långebro wart nederbruten till att hindra de fienteligas anfall.

Från denne tid har Swea Konung Carl den XI hullit Christianstads Fästning merendels ständigt inspärrad, wharunder Staden åfwen ofta utstådt Bloquade och Långebro åter i augusti Månad 1677 skuten i eld, härwid tillika några Gårdar uti Staden lades i aska, intill År 1678 den 4. Augusti, sedan att Staden förut blifwit plundrad och flere hus uppbrände, då Fästningen uppgafs gienom Accord i den Danska Arméens åsyn, som stod wid Önesta By [Önnestad], ej långt härifrån belägen.

Under denne Belägring hafwer nöden för Stadsens Inwånare warit så stor, att mera än 100 hästar utom katter, blifwit slagtrade och till hungerens stillande förtärde.

Ifrån denne tiden, då Fästningen blifwit Ruinerad, har Staden merendels warit öppen, intill År 1710, Fästnings wärcken åter i stånd sattes, sedan det av Danska Arméen å nyo, och för sista gången, besökt Christianstad, innan slaget stod wid Helsingborg [Helsingborg]. Wid aftågandet härifrån tog Danska Arméen 8. st. af de förnämsta Handlande med sig till Gisslan för brandskatt, som Staden sedermera med mycken tunga måst utgifwa.

År 1748 begyntes med nya Fästnings wärckens anläggande, och har Kongl. Maj:t uti Nådigt Bref af den 22 April 1752 tillåtit, att de som här wilja Bygga Grundmurade Hus, måge niuta fri sten och kalk av Cronans förråd.

Denne Fästning, på hwars fullkomliga i stånd - sättande ännu arbetas, som ock har sine Grafwar, Wallar och Bastioner, befinnes i någorlunda godt förswars - stånd , i synnerhet är norra sidan där af både sirlig och wäl förwarad, samt Grafwerne med huggen och sprängd sten murade : Den södra sidan af detta Fästnings wärck lærer efter Defeine komma att utwidgas.

Publique Inrättningar och Bygningar bestå, uti ett Landshöfdinge Residence hus 2 Etager högt af korswärcke och muhr, som till större delen blifwit nybyggt år 1748, belägit wid det norra Tårget [Stora Torg], hwar bredewid framlöper en grafwen Canal under 2:ne Walfda Broar Staden igenom, som på Kronans kåstnad kommer att i stånd sättas. Ett Rådhus 2 wåningar högt,

äfwen wid Norra Tårget belägit, som blifwit afbränt 1678, då Staden och Fästningen intogs av Svenska arméen, hwarwid tillika åtskillige handlingar förlorades, men 1728 åter i Stånd satt.

Ett Tyghus. En Fortifications Material - Gård. Ett Magazin. En Casern till Guarnisons Inquarteringar årdnad. Ett Crono Bateri. Ett Hospital Grundmurat. 2 Etager högt, i senare tider reparerat och i ståndsatt ; utom Kyrkan som ännu ey hunnit blifwa färdig, och belägit i södra ändan af Staden , whilcket är försedt med wackra hemmans-Räntor och annat understöd. Ett fattighus, som af framledne Major Efvert Hellman blifwit uppbyggt, och Staden till fattigbodas skiänckt år 1643, hwarest 50 till 60 fattige på Inwånarens kånstnad månateligen niuta wist understöd i penningar, samt en del frie huswarelser ; och änteligen en Trivial Schola, wid stora Kyrkan belägen, hwarest nu warande Rector Scholä och Directeur Lunnell icke allenast til ungdommens nytta, af egne medel anlagt och med mycken flit underhåller en Botanisk Plantage, utan och gifwes här öfvertygande bewis af dess utmärckta nit för att uppwäcka lusten hos de studerande Ynglingar till flere slags nyttige wettenskaper ; ity man ser Rum på Scholan klädd med Tappeter, däräf Warje Wåd har en Olika tekning och Coleur, dem han under egit inseende och frie stunder, uppmuntrat ungdomen att förfärdiga, som ock har haft den goda wärckan, att man räknat flere Ynglingar, de här utkommit från detta Lärostället och jämte annan skickelighet äfwen i Tekning och målarekonst gort wackra framsteg : Fördfrigit anmärckes här wid, att efter Kongl. Resolution af den 1 September 1664, äger Staden Sielf att wälia Rector Scholä, hwarifrån Consistorium Ecclesiasticum icke får gå, så wida den utwalde till sysslan är skickelig.

Kyrckor har Staden 2:ne neml. Helige Trefaldighets och Hospitals kyrckan. Den förra funderad 1617 och inwigd den 8 Junii 1628 på Helige Trefaldighets Söndagen af Doctor Mats Jönsson Lund, är mycket stor och sirlig, täckt med Blyplåtar, har 26 stycken stora fenster 4 och en fierdedels aln breda samt 15 och en fierdedels aln höga, 12 stycken åttakantiga hugne stenpelare till mera än 16 alnars längd, warpå Walfwen wila, och waraf 2:ne stycken äro af hel sten till 12 alnarps längd.

Härförutan är denne Kyrcka beprydd med ett wackert Orgelwårck, en präcktig och dyrbar Altare Tafla och Predikostol af swart Polerad marmor med Albaster Bilder utstrad, utom flere wackra Epitaphier; så ock anmärckes, att den Jord egendom, som Kyrkoherden för sitt Embete i Staden nyttiar i Näs- och Nosaby, är, såsom förwårckad af en otrogen undersåte och Bonde i Nosaby, gienom Högst - Salig Konung Carl den XI:s Resolution af den 14 April 1679 tillagd Kyrckoherde Embete, förutan Wäs Församling, som är annexe till Staden, warandes ock Stadens Cappellan, som tillika är Kyrckoherde i Nosaby församling, gienom Konung Christian den IV:s öpna Bref af Kiöpenhamns Slått den 15 Februari 1625, tillagd sin Prästegård och jord i Nosaby under Stadens Domsaga.

Manufacturer, utom åtskillige slags bandtwårferier, som äro i god drift, bestå uti en ylletygs - och Linne Fabrique, som drifwes med fördel till Stadsens och allment behof : Ett fördelactigt Läder - Garfweri : 3:ne Tobaks - Spinnerier, som jämwäl understödies af egne Plantager, så ock ett Såpe - Gjuteri, whilka alla lyda under Stadsens Hallrätt, som bekläder af Borgmästaren, en Rådman och 3:ne Bisittare, samt en särskilt Notarius.

Stadsens Handell består uti Bek, Påttaska, och Alund, som exporteras merendels med Stadsens Handlandes egne skiepp, nu 13 inalles, waraf 4 äro så drägtige, att de gå till medelhafwet, dels på fragt för utrikes räkning, del Retournera med hemlast.

Smärre Jackter och flata Pråmar nyttias till Transport af Kiöpmans - Gods emellan Staden och Åhus Hamn, som är Staden Priviligerad, men eljest mycket beswårlig och osäker af Flyg - sand, som dåck likwäl wederbörande nu söka att dämpa medelst den bekanta sandhafrens sående m. m.

Eljest har Staden wid nu warande Riksdag, gienom Kongl. Majt:s nådige Resolution af den 2 November 1765 wunnit obehindrad fart och nyttjande af Landö - Hamn [Landön], en mil från Åhus, såsom mera nyttig och säker, samt äfwen Nådig befrielse för Dykeri - kånstnad och Beswår, sedan Fartygen inkommit i hamnen. De Handlandes antal är nu förtiden 20 stycken.

Qwarnar har Staden 2:ne, som gå med wäder och 2:ne som drifwes med hästar.

Fiske äger Staden till rikt behof uti helge - Å och Siöwiiken, som vissa tider gifwer Giädda, Giös, Abbor, Ort [id], Skall [mört], Rudor, Åhl, Lakar och Lax, war förutan finnes härstädes en Wit - Fisk af en half alns längd, som är mycket rar och kallas Sker-Knif [skärkniv].

Donationer till Staden bestå egenteligen uti Konung Christian den IV:s Privilegio, att 60 så kallade fierdingar Jord i Näs - och Nosaby, med en tillhörig Skogslund och Äng, som ock alltid gådt i kiöp och Salu, men nu mera icke får besittas af Bönder, eller någon annan än de, som bor i Staden eller Näs- och Nosaby, likmätigt Kongl. Resolution af den 29 Junii 1752, och härförutan någon betesmarck, hwaraf halfwe delen är instängd til höbärgning, blifwit tillagde Stadsens Inwånare såsom wederlag för jord i Wä ; så ock särskilt Bockabya hemman[Bockeboda], Tre - fierdedels Mantal Siepparslöfs socken [Skepparslövs församling] och Gärds härad, samt Skillinge Fiske - Läje i Hoby Sochn [Östra Hoby församling] och Ingelstads härad belägit. Sluteligen anmärckes att Hans Kongl. Höghet Kron-Printsen Gustaf, den 2 October sistlidne år anlände hit till Staden med sin swite och afreste följande dagen till Helsingborg att emottaga Dess tillämnade Gemål, Kron-Prinsessan Sophia Magdalena af Dannemarck.

Intill 1696 hafwa här warit 2:ne Borgmästare, och kort förut Sex Rådmenn efter första Foundationen, samt särskilt Syndicus ; men numera en Borgmästare, Fyra ordinarie, samt i senare åren 2:ne Extra Ordinarie Rådmenn och Stads Secreteraren, warandes ingen appellation tillårelig emot Christianstads Rådstufwu - Råts Domar med mindre summan Stiger öfwer 300 Daler S:mt, likmätigt Kongl. Resolution af den 12 December 1660.